

Gesticht voor gekken in Medemblik (1884 – 1967)

Inleiding

Het bekende gebouw aan de overkant van de Westerhaven heeft ongetwijfeld een historische uitstraling. De nieuwsgierige toerist die het wandelpad aan de zuidzijde van de haven volgt, ziet de twee bekende leeuwen en leest de lijfspreuk van de Prins van Oranje in hoofdletters: JE MAIN-TIENDRAI (Ik zal handhaven). De vorm van het gebouw heeft zich gelukkig weten te handhaven.

De plek kent een geschiedenis vanaf de Timmerwerven. Wie wil weten wat hier vroeger allemaal gebeurde, krijgt op een mooi bord de volgende uitleg: *'In de zeventiende en achttiende eeuw werd dit terrein als Timmerwerven aangeduid. Naast particuliere scheepswerven waren hier de werkplaatsen van de stad en het waterschap de Vier Noorder Koggen gevestigd. Ook de West-Friese admiraliteit had op dit terrein een eigen werf waar enkele grote oorlogsbodems van stapel liepen. In 1797 werd het hele gebied tot marinewerf bestemd. Er verrezen grote magazijnen waarvan het gebouw met koepeltje nog een overblijfsel is.*

In 1828 verhuisden de werfactiviteiten naar Den Helder en werden achtereenvolgens het Koninklijk Instituut voor de Marine en een psychiatrisch ziekenhuis in de gebouwen ondergebracht.'

De laatste zin klopt niet helemaal. Het huidige gebouw heeft aan de buitenkant een opvallende gelijkenis met het oorspronkelijke hoofdgebouw van de Rijkswerf.

Maar nog niet zo lang geleden zag die buitenkant er anders uit. Afb.1 laat zien dat het hoofdgebouw toen twee in plaats van drie verdiepingen telde. In 1880 begon de grote verbouwing van het voormalige marine instituut.

De psychiatrische zorg in de gebouwen kent twee verschillende perioden. In 1884 ontstond hier het eerste rijkskrankzinnigengesticht. Direct na de opheffing in 1923 kreeg de plek een nieuwe bestemming als derde provinciaal ziekenhuis. In ruim tachtig jaar zijn er duizenden patiënten opgenomen.

Afb.1: Het hoofdgebouw van het gesticht omstreeks 1914.

Aanvankelijk zowel mannen als vrouwen. Wat er in die tijd binnen de muren gebeurde en hoe de tijdgeest een stempel drukte op de werkwijze van verpleging zal straks blijken. Eerst een kort overzicht van de aanleiding om in 1884 het eerste rijksgesticht in Medemblick te openen.

Voorgeschiedenis van psychiatrische zorg

Afwijkend gedrag wordt nog steeds in alledaagse termen aangeduid als 'gestoord'. Uitdrukkingen als 'halve gare', 'mafketel' en 'krankjorum' zijn er in vele varianten. Wanneer het abnormale gedrag schade berokkende en voor de leefomgeving niet meer controleerbaar was, werden de dwazen opgesloten in dolhuizen. Het dolhuis in Haarlem uit 1560 is thans ingericht als museum. Wie interesse heeft in de historische opvang van waanzinnigen kijkt daar zijn ogen uit.

De krankzinnige lastposten in Medemblick zaten in de zestiende en zeventiende eeuw waarschijnlijk in de cellen van het kasteel en het toenmalige stadshuis. Pas rond 1800 zorgt de verlichting in Engeland en Frankrijk voor een geheel andere kijk op dollen en dwazen. 'We moeten die mensen heropvoeden en niet vastketenen', aldus de leidende gedachte.

In Nederland lopen de nieuwe ontwikkelingen nog een beetje achter. Het is Schroeder van der Kolk die een voortrekkersrol zal innemen (zie Afb.2).

Afb.2: Schroeder van der Kolk.

Als rijksinspecteur bezoekt hij in 1842 het Buitengasthuis in Amsterdam en ziet daar een schrikbarend toestand. Patiënten lagen op stro en wendelden zich in eigen vuiligheid. Velen zijn geboeid aan handen en voeten. Verwarde personen zijn aan de muur geketend. De tragische gevolgen van zo'n behandeling laten zich raden. De negatieve observaties stimuleerden gelukkig de oprichting van een mooie nieuwe inrichting ver van de grote stad.

De prachtige paviljoenen in Santpoort met de naam 'Meerenberg' liggen in de duinen en beloven veel. De patiënten waren toen nog verdeeld in verschillende klassen. Een eerste klas behandeling kostte wat meer, maar als rijkere patiënt kreeg je er wel wat voor terug: een eigen salon, een persoonlijke bediende en 's avonds een driegangenu met wijn. In de vierde klasse was de zorg aanzienlijk soberder. Zalen moest je samen delen en maaltijden waren zeer eenvoudig. Verplegers heetten in die tijd meiden en knechten en van een opleiding was nog geen sprake.

Oprichting Rijksgesticht voor krankzinnigen

De opheffing van het Koninklijk Instituut voor de Marine was voor Medemblick een grote klap. Wat nu? Een woelige periode brak aan. Pogingen om er een tuchthuis voor jeugdigen te vestigen gingen helaas niet door. Burgemeester Claas Gerdenier (1843-1870) slaagde er evenmin in om de strafgevangenis van Leeuwarden naar Medemblick te verplaatsen. Het tijdelijke onderkomen als openbare meisjesschool was natuurlijk geen oplossing.

Als de Franse schrijver en kunstenaar Henri Harvard in 1873 hier rondloopt, inspireert dat hem niet tot lovende woorden. 'Alles staat er verlaten bij en een van de prachtigste tuinen van Europa is veranderd in een veld van aardappelen en knolgewassen'. Teeling (1988) citeert de indrukken van de Franse schrijver uitvoerig. Het is ongetwijfeld Johan Nicolaes Ramaer (1817-1887) geweest die de aanzet heeft gegeven voor het Rijksgesticht in Medemblick. In 1871 werd hij benoemd als landelijk inspecteur van de gestichten voor krankzinnigen.

Twee jaar later was hij medeoprichter van de Nederlandse Vereniging van de Psychiatrie. Ramaer bepleitte voortdurend een grotere rol van de rijksoverheid. De bestaande gestichten waren in handen van provinciaal bestuur en particuliere stichtingen. In voorbereiding was een nieuwe wet op de krankzinnigenzorg die in 1884 werd aangenomen.

Reeds in 1880 viel het oog op de leegstaande gebouwen aan de haven. Ramaer had zo zijn twijfels maar besloot toch om er zelf een kijkje te nemen.

Afb.3: De toegangsbrug over de Westersingel aan het begin van de 20e eeuw.

Anders dan verwacht bleken de geruchten over de vochtigheid van de gebouwen en de gezondheids-toestand onjuist. Wat hij vooral positief vond, was de mogelijkheid om er een landbouwbedrijf te be- ginnen zodat patiënten actief op het land konden werken.

Op 28 januari 1880 komt het besluit in de gemeen- teraad. Advies voor de verbouwing werd gegeven door de bekende architect P. Cuypers. Arnold van Wijngaarden is de plaatselijke architect en zorgt voor de uitwerking. Alleen de buitenmuren, de kelders en het dak bleven overeind. De bedoeling was dat het gesticht ongeveer 480 patiënten zou huisvesten: de mannen aan de westzijde, de vrouwen aan de oostzijde. Het hoofdgebouw wordt teruggebracht tot twee verdiepingen en een zolder. Dit betekende dat de ramen vergroot moesten worden. De ingang kwam aan de oostzijde. Pas later kwam de bekende brug over de Westersingel (zie Afb.3).

Als directeurswoning koopt het Rijk het huis van kaashandelaar Hayo Hamens voor een bedrag van twaalf duizend gulden (zie Afb.4). De eerste ge- neesheer krijgt een woning direct naast de hoofd- ingang, de huisvesting van de tweede arts is op de eerste verdieping. Daar is ook de bibliotheek die in de loop der jaren sterk uitgroeide. Zo wenste Ra- maer dat zijn waardevolle collectie boeken uitein- delijk in Medemblik zou komen.

Cahn schrijft vol bewondering over de vele voor- werpen die eveneens in de bibliotheek te zien wa- ren. Allerlei dingen die vroeger gebruikt werden om te vluchten en allerlei gevaarlijke primitieve wa- pens.

Een 'griezelige verzameling', zo typeert hij deze spullen van vroeger. De antieke boeken en de oude portretten weerspiegelden het verleden tel- kens weer. Terzijde: thans bevindt een groot deel van de verzameling zich in museum Het Dolhuys te Haarlem.

A.H. van Andel	1884 - 1889
S. Doedes Breuning	1889 - 1897
Th.E. Frijlinck	1897 - 1914
J.M. Reitsema	1914 - 1917
J.G. Dikshoorn	1917 - 1938
H. Hirschfeld	1938 - 1952
J.A. Kloosterman	1952 - 1967

Tabel 1: Geneesheer-directeuren

Tabel 1 laat zien dat Arnoldus Hugo van Andel de eerste geneesheer-directeur was. Hij had in Leiden geneeskunde gestudeerd en ging zich na zijn pro- motie naar Wenen om zich te verdiepen in de psy- chiatrie. In 1863 werd Arnoldus de tweede ge- neesheer van het gesticht in Zutphen.

Afb.4: De directeurswoning aan het Vooreiland.

De eerste geneesheer en directeur was de bekende Ramaer. Hun samenwerking is van korte duur geweest want Ramaer werd landelijk inspecteur. Van Andel ontwikkelt zich als zeer gerespecteerde deskundige in de wereld van de opkomende psychiatrie.

In het Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde doet hij vele jaren verslag van de toestand in de gestichten. Jaarlijks wordt weergegeven hoeveel mannen en vrouwen verpleegd worden, hoeveel er zijn overleden en hoeveel er 'al of niet hersteld ontslagen' zijn. In 1895 bijvoorbeeld zijn er in Medemblick 25 mensen hersteld maar 57 personen verlaten het terrein als 'niet hersteld ontslagen'. Wat er daarna met hen gebeurde, staat nergens vermeld en blijft een raadsel.

Eenzijdige herkomst van de patiënten

De psychiatrische patiënten die enkele reis naar Medemblick gingen, werden niet onderverdeeld in verschillende klassen. Ze behoorden allen tot de laagste klasse waarvoor de provincies geen verantwoordelijkheid wilden nemen. Het ging daarbij met name om ex-militairen met een lage rang, landlopers, woonwagenbewoners en 'criminelen'. De groep van misdadigers bestaat uit twee categorieën. De 'krankzinnige misdadigers' die veroordeeld waren en in de gevangenis zaten met een psychische stoornis.

En de 'misdadige krankzinnigen' die volgens de rechter ontoerekeningsvatbaar waren en direct moesten worden opgenomen. Al deze kwetsbare groepen vielen volgens de nieuwe wet onder verantwoordelijkheid van de regering en zo ontstond het Rijksgesticht.

<i>Jaar</i>	<i>Man</i>	<i>Vrouw</i>	<i>Totaal</i>
1893	260	239	(499)
1894	292	250	(542)
1895	261	209	(470)
1896	262	198	(460)
1897	275	196	(471)
1898	242	197	(439)
1899	294	192	(486)
1900	303	110	(413)
1901	300	70	(370)
1902	317	59	(376)
1903	336	70	(406)

Tabel 2: Aantal patiënten rond 1900.

Tabel 2 geeft een overzicht van het aantal verpleegde patiënten rond 1900. De sterke toename in 1894 wordt veroorzaakt door de reorganisatie van het Buitengasthuis in Amsterdam. Gelukkig was kasteel Radboud in die dagen juist gerestaureerd. Ongeveer dertig vrouwen werden daar tijdelijk ondergebracht. De recreatiezaal van de mannen werd opgeofferd zodat er meer slaapplekken waren.

De patiënten van het Buitengasthuis behoorden tot de categorie 'ongeneeslijken'. Geen positief vooruitzicht voor de toenmalige patiëntenpopulatie!

Tabel 2 laat ook zien dat het aantal vrouwen in 1900 aanzienlijk daalde. Dit kwam omdat in 1898 een tweede rijkskrankzinnigengesticht in Grave geopend werd. Gevolg was dat ongeveer 100 vrouwelijke patiënten uit Medemblik vertrokken.

De toenmalige geneesheer J. Kat beschrijft deze uittocht enerzijds als een verademing, maar anderzijds als een teleurstelling omdat het alleen de rustige vrouwen betrof. Veel van hen waren betrokken bij de huishoudelijke dienst. Het gevolg was dat de verpleging in de vrouwenafdeling nu alleen blijvende en tijdelijke onrustige patiënten betrof.

Kritiek op Medemblik en gevolgen

Bij de opening in 1884 waren er alleen lovende woorden over het nieuwe Rijksgesticht. Maar tien jaar later beginnen er kritische kanttekeningen geplaatst te worden. Er is steeds meer onvrede in de inspectierapporten en de regering maakt plannen voor een nieuw gesticht in het Gooi.

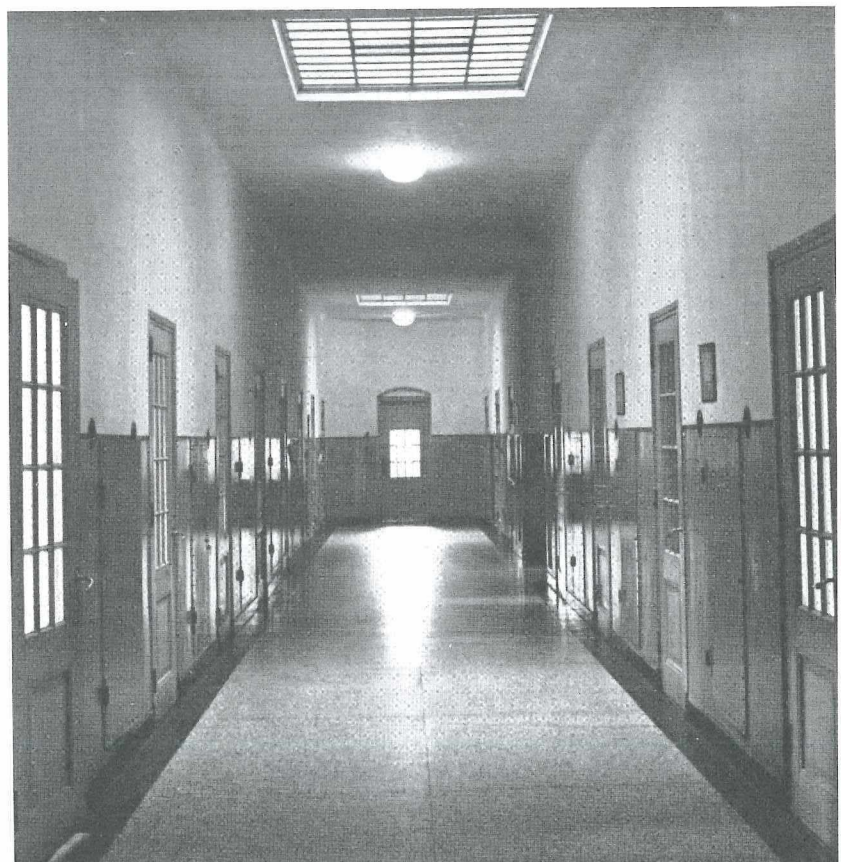
De geregelde ontvluchtelingen baarden grote zorgen. Zo vraagt de minister zich in 1901 af of de kwaliteit van het personeel wel in orde is en hoe het komt dat de verplegers vaak na een paar jaar al een andere baan kiezen. Dat het werk van verpleegster in Medemblik in die tijd geen pretje was, blijkt uit de lijst van mishandelingen die de verpleegsters te voorduren kregen.

In ongeveer 3½ maand in 1900 meldt de inspectie 78 geweldsdaden zoals slaan, trappen en bijten. Omdat in die tijd bijna alle vrouwelijke patiënten arbeidsongeschikt waren, zaten de verblijfszalen de hele dag vol met patiënten die onrustig rond lopen of wezenloos voor zich uit staren. Tot de problemen rond de eeuwwisseling behoorde ongetwijfeld de toename van de groep patiënten uit gevangenis en de ontoerekeningsvatbaren. In 1897 zijn dat er 63, maar vijf jaar later 195.

In 1909 werd in Castricum 'Duin en Bosch' geopend. Het provinciaal bestuur was bereid om ook rijkspatiënten op te nemen en Medemblik te ontlasten.

Misdadige patiënten werden echter geweigerd en daardoor ontstond het plan om het gesticht ingrijpend te verbouwen en te versterken. Het zou een gevangenis karakter moeten krijgen; meer cellen, dikke muren, zware sloten en meer personeel. Cahn spreekt in zijn boek over de misplaatste trots voor deze plannen door de toenmalige directeur Frijlinck.

De nieuwe cellengang (zie Afb.5) bevatte acht isoleerkamers aan de zuidzijde en zeven aan de noordzijde. De sluitingen van de celdeuren zijn de uitvinding van de Medemblicker Steinmetz. De sluiting gaat over de gehele lengte van de deur. Een ontsnapping door hard op de deur te bonken, behoorde voortaan tot het verleden.

Afb.5: De nieuwe cellengang.

De losse ledikanten in de voormalige cellen werden vervangen door een gemetselde cementen bank. Wel geverfd. Meubelstukken werden verankerd en 's avonds liet men rolluiken neer voor de ramen van de cellen.

Hielp deze verbouwing? Jazeker. Het nieuwe Rijksgesticht in Woensel werd een kopie van Medemblik. Niet toevallig dat de eerste directeur van dat gesticht Reitsema heette. Hij had in zijn korte periode hier de kneepjes van het vak geleerd.

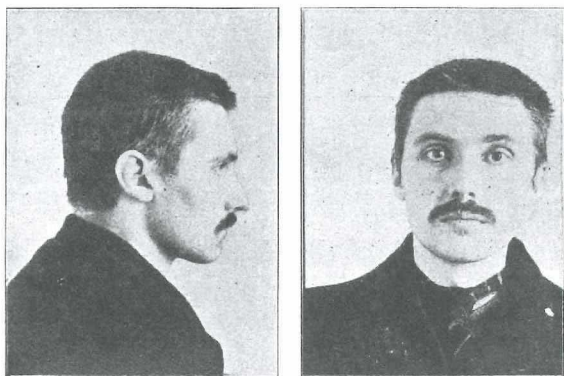
Bekende patiënten: Frans Rosier en Klaas Boes

Veel oudere Medemblikkers kunnen zich nog namen en zeker gezichten herinneren uit de periode van de jaren zestig. De sfeer in de latere jaren van het ziekenhuis was totaal anders dan in de gestichtsperiode. Twee bekende namen uit de begintijd zijn Frans Rosier en Klaas Boes. Hier een korte kenschets van beiden.

Op 3 september 1908 viert Nederland Koninginnedag. Op die feestavond vindt de ontsnapping plaats van Frans Rosier. Als de patiënten rond elf uur naar hun slaapplek worden teruggebracht, vlucht Frans het gebouw uit. Enkele oppassers willen hem tegenhouden, maar zijn 'vrienden' verhinderen dit.

Opnieuw is de opzienbarende zoektocht naar Rosier begonnen. Ook in de voorafgaande jaren kwam hij geregeld in het nieuws door zijn creatieve manier van uitbreken. In veel Nederlandse kranten zijn de criminele activiteiten van Rosier voorpaginieuws geweest. In zijn laatste strafgevangenis in Leeuwarden werd hij krankzinnig verklaard en dus naar Medemblick verwezen. Vanuit de ziekenzaal wist hij daar in 1906 al de weg naar de vrijheid te vinden maar in de bossen van Aerdenhout kregen ze hem weer te pakken.

Zijn ontsnapping op Koninginnedag was natuurlijk groot plaatselijk nieuws. Frans wist zich te verstoppen op de zolder van de woning van de directeur. De beroemde speurhonden die werden ingezet kwamen niet verder dan de Oosterhaven. Een paar dagen later werd Rosier door twee boeren aangehouden op de spoorbaan bij Opperdoes. Toen hij de dreigende hooivork van de gebroeders Bos zag, gaf hij zich over.

Afb.6: Frans Rosier.

De dubbele moord in Schagen op 11 augustus 1895 heeft heel wat pennen in beweging gebracht. De zeventienjarige Klaas Boes was verliefd op zijn buurmeisje Anna Beyers maar toen ze het uitmaakte sloegen in het puberhoofd van Klaas de stoppen door.

Hij klom 's avonds over de schutting, sloeg zijn buurvrouw dood en wurgde vervolgens haar nichtje. Het duurde even voordat de gruweldaad van Klaas bekend werd. Toen zijn moeder het hoorde pleegde ze zelfmoord. De rechter veroordeelde hem tot een levenslange gevangenisstraf en zo ging hij enkele reis naar Leeuwarden.

Door de psychische klachten die Klaas kreeg, besloot men hem tijdelijk te behandelen in Medemblick. Op 19 juni 1913 begon zijn verpleging die ruim drie maanden duurde. Maar terug in Leeuwarden ging het al gauw weer mis en na een paar weken ging Klaas wederom naar het gesticht. Tot 31 mei 1916 is hij er naar eigen zeggen heel goed behandeld.

In 1922 komt hij voorwaardelijk vrij en besluit Nederland achter zich te laten en in Australië een nieuw leven op te bouwen. Uiteindelijk keert hij met vrouw en dochter weer terug naar Nederland. Vlak voor zijn overlijden in 1956 bezoekt hij berouwvol de begraafplaats van zijn buurvrouwen.

Vanaf 1923 Provinciaal Ziekenhuis

In 1922 besluit de regering het Rijksgesticht op te heffen. Pogingen om de gebouwen aan de provincie te verkopen mislukken. Gelukkig komt er een doorbraak door de beslissing om zowel de gebouwen als de inventaris te verhuren voor tien gulden per jaar. Dit huurcontract zou dertig jaar duren. 'Provinciaal Ziekenhuis' werd de nieuwe naam. Het tijdelijke karakter hinderde een grootschalige noodzakelijke vernieuwing. Verbouwingen mochten niet al te kostbaar zijn. En alleen mannelijke patiënten werden opgenomen.

Zowel de diagnose als de behandeling van patiënten hebben in de loop der jaren een zeer verschillend karakter gekregen. Wie nu als psychiater de oude verslagen van patiënten leest, beseft dat het andere tijden waren. De term 'Schizofrenie' werd pas in 1908 uitgevonden door een Zwitserse arts. 'Hysterie' werd wel als oorzaak gezien, maar gek genoeg kwam de hysterische aanval alleen voor bij vrouwen.

Rond de eeuwwisseling leidde de theorie van de Italiaan Lombroso tot het nauwkeurig in kaart brengen van de schedelgrootte. Ook in Medemblick legden de fotografen toen de gelaatsuitdrukkingen vast die de aangeboren afwijking moesten bevestigen. Psychische stoornissen werden verbonden met ziektebeelden en erfelijke eigenschappen.

Nieuwe medicijnen in de jaren twintig verdringen de bedverpleging en lichamelijke activiteiten worden steeds meer als therapeutisch gezien. De arbeidstherapie vraagt personeel om hulp te bieden in de zalen voor houtbewerking, vlechten en boeken binden.

Afb.7: V.I.O.S. (Vriendschap Is Ons Streven), de gymnastiekvereniging.

In de jaren dertig kent het Provinciaal Ziekenhuis een hecht verenigingsleven met bekende namen als: SPARTA, de voetbalvereniging; V.I.O.S. (Vriendschap Is Ons Streven), de gymnastiekvereniging; ONS GENOEGEN, het fanfarecorps; ONTSPANNING, de dam- en schaakclub; en niet te vergeten EXCELSIOR, de mondharmonicavereniging.

Een bekende verpleger: Arie van Eijk

Arie van Eijk, geboren in 1918 te Gouda, besloot in de crisisjaren werk te zoeken in de verplegingszorg van krankzinnigen. Zijn sollicitatiebrief was direct succesvol. Vanaf 1937 tot de sluiting heeft Arie een zeer actieve rol gespeeld. Op de eerste werkdag moest hij zijn handtekening zetten onder het contract dat hij tenminste zes jaar intern zou blijven. Verlieft worden op een dochter van de plaatselijke drukker, betekende dus nog even wachten met trouwen.

In een late terugblik over deze periode kenschetst Van Eijk een bekend beeld van de patiënten: 'Het ziekenhuis is een vergaarbak. Patiënten die in Castricum en Santpoort niet konden genezen worden naar Medemblik overgebracht. Wij kregen de beruchte gevallen: moordenaars, ongeneeslijke alcoholisten en zo. In de praktijk merkte je daar niet zoveel van. Sterker nog: ik denk dat de patiënten bij ons meer vrijheid hadden dan in de andere twee provinciale ziekenhuizen.'

Arie vertelt verder dat hij al spoedig kennis maakte met de elektroshock. 'Ik heb nog meegemaakt hoe die werd toegepast op patiënten die bij hun volle bewustzijn waren; later ging het onder lichte verdoving. Dit gebeurde met groepen van tien patiënten'.

Van Eijk is in Medemblik altijd sociaal en politiek actief geweest. Ruim 23 jaar was hij voor de CPN gemeenteraadslid en enkele jaren wethouder. Arie is niet meegegaan naar Castricum door een arbeidsconflict. Zijn CPN achtergrond maakte promotie niet mogelijk. Na de sluiting in 1967 vertrok hij naar Haarlem.

Oorlog en de jaren vijftig en zestig

Dat de oorlogsjaren in het provinciaal ziekenhuis een grote impact hebben gehad, kan door vele voorbeelden bevestigd worden. Joodse patiënten en joodse onderduikers kregen door de inzet van directie en personeel zoveel mogelijk hulp. In 1943 werd de directeur-geneesheer Hirschfeld daarom ontslagen.

J. Zwaan beschrijft deze dramatische jaren uitvoerig. Hier slechts enkele zinnen: 'De evacuatie uit Duin en Bosch (juni 1942) zorgde voor een toename van 162 patiënten en 40 personeelsleden. Dr. Zijlstra was de hoofdredacteur van de verzetskrant 'De Vrije Stem'. Januari 1945 moest hij onderduiken. Drie personeelsleden werden aan het eind van de oorlog gevangen genomen en op 12 maart 1945 doodgeschoten in Amsterdam'.

De slachtoffers waren de eerste verpleger W. Boonstra, de boekhouder P.F. Brittij en de klerk T.T. Oost. Na hun dood kregen ze in de hal een gedenkplaat.

Afb.8: Timmerwerkplaats in het Provinciaal Ziekenhuis.

In 1950 was de voormalige hoogleraar psychiatrie W.M. van der Scheer adviseur geworden van het Ministerie van Sociale Zaken en Volksgezondheid. In deze functie bezocht hij in 1950 de situatie hier ter plaatse. Gemma Blok zegt hierover: *'In Medemblik raakte Van der Scheer helemaal ontzet. Alles zag er groezelig en vies uit: het beddengoed, de patiënten, en zelfs de verplegers. Het gebouw was afgebladderd en donker, de hygiëne slecht. Kleren en linnengoed werden minder vaak gewassen dan in beide andere ziekenhuizen. Tijdens het eten ontbrak alle orde, spinazie en pap at men uit één bord en bij veel mannen hingen de gulpen open.'*

Directeur Hirschfeld was het eens met deze observatie maar volgens hem werden de problemen in belangrijke mate veroorzaakt door de chronische gestichtsklanten. Ook wees hij erop dat de verplegers in Medemblik al wat ouder waren. Van der Scheer adviseerde om vrouwelijk personeel aan te stellen en dan met name in de hogere posities. De mannen waren daar natuurlijk niet blij mee.

In 1952 kreeg Medemblik een vrouwelijke geneesheer-directeur, mevrouw Kloosterman (later Buiten-Kloosterman). Ook in 'Duin en Bosch' kreeg zij dezelfde functie.

Het huurcontract met het Rijk eindigde in 1952, maar de overheid wilde het voorlopig nog wel verlengen. Provinciale Staten van Noord-Holland namen echter in 1955 het principebesluit om de locatie in Medemblik op te heffen.

Het gebouw was brandonveilig en de verwarming, de elektriciteitsvoorziening en de keuken waren verouderd. De verbouwing zou teveel kosten, en wederom het argument van de moeilijke bereikbaarheid. Een paar nieuwe stoelen, gordijntjes en

tafelkleedjes dat kon nog net. De laatste jaren in Medemblik typeert Gemma Blok zo: *'Het langdurige sterfbed van een ondergeschoven kindje'*. Geen investering, geen vernieuwing van brandonveilige muren. Aan de slechte toestand van riolering en warmwaterboilers werd niets gedaan.

In 1963 vertrekt de eerste groep patiënten en verplegers richting Castricum. De ontmanteling is in gang gezet. Langzaam loopt het gebouw leeg. Personeel pendelt nog een paar jaar met

busjes heen en weer. Burgemeester Letschert noemt in zijn nieuwjaarsrede de opheffing een 'trieste aderlating'. Hij hoopt dat de gebouwen een nieuwe bloedtransfusie krijgen door een andere bestemming.

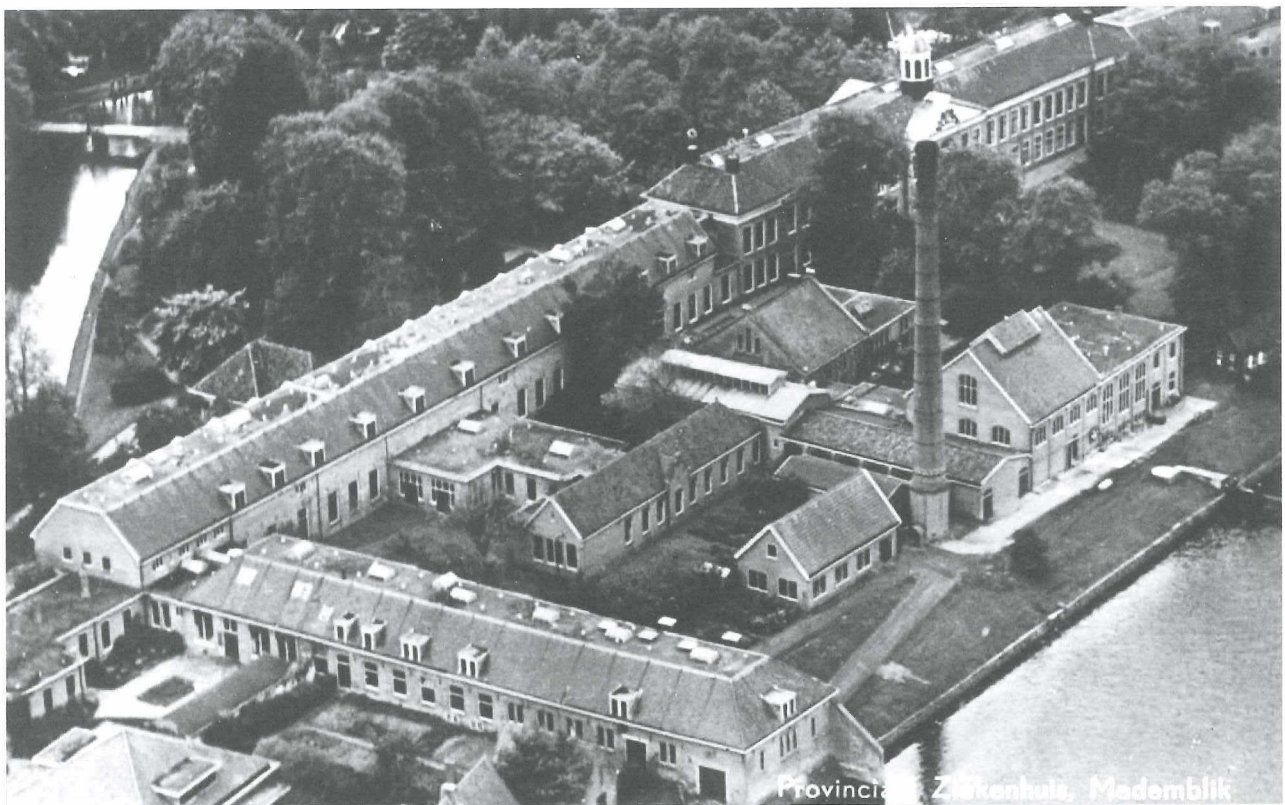
Afsluiting

De episode van de psychiatrische zorg in Medemblik is volgens mij het meest boeiend verwoord door dr. L.A. Cahn.

De auteur is vanaf 1956 ruim dertig jaar zenuwarts geweest in Duin en Bosch en was bovendien werkzaam in Medemblik in de vijf afsluitende jaren. Zijn persoonlijke geschiedschrijving over het gesticht en het provinciaal ziekenhuis is een belangrijke bron van informatie. Zelf toont hij zich bescheiden in zijn epiloog.

Zo schrijft hij: *'Officiële geschiedschrijving is het niet. Men vindt geen bronvermeldingen of publicaties van documenten. Gebruik werd slechts gemaakt van wat gemakkelijk toegankelijk was. Ook werden geen gerichte gesprekken gehouden. Daarvoor in de plaats kwamen tal van persoonlijke ontmoetingen met de velen, die met het ziekenhuis te maken hebben gehad.'*

Een terugblik in 2011 leert dat de huidige visie over de aanpak van psychiatrische patiënten sterk verschilt van de heersende opvattingen tijdens de ontmanteling van het provinciaal ziekenhuis.

Afb.9: Luchtfoto van het Provinciaal Ziekenhuis.

Cahn heeft in zijn verslag van de Medemblikse episode niet voorzien dat zijn vakgebied in de jaren zeventig een revolutie doormaakte. Er kwam een enorme tegenbeweging die het gangbare medische model verwierp. Weg met de dwangmiddelen en geef patiënten meer zeggenschap. De bekende leus op posters: 'Ooit een normaal mens ontmoet? En .. beviel 't?'

Het gevolg van de nieuwe opvattingen was dat grote afgelegen gestichten werden opgeheven. Patiënten in Santpoort gingen weer terug naar Amsterdam. De overplaatsing van patiënten naar kleine woonvormen in de samenleving dicht bij huis beoogde de emancipatie en het welzijn te bevorderen. Is dit voor iedereen gunstig geweest?

De opvallende stijging van acute dwangopnames in de grote steden leidt opnieuw tot de vraag of ontspoorde patiënten niet beter af zijn op een rustige plek buiten de stad. Of zo'n plek in Medemblik in de nabije toekomst weer in beeld komt ... wie weet?

Ad Dudink
Medemblik, juni 2011

Geraadpleegde bronnen

N. de Boer, *Psychiatrie in Westfriesland 1600-2000; een tikkie tekort*, Zwolle, 2004.

G. Blok, 'Onze kleine wereld, De provinciale ziekenhuizen in het tijdvak 1945-1965', *Gesticht in de duinen*, Hilversum, 1997, 166-190.

B. Siezen, *Spijkers in de spaarpot*, Schoorl, 1996.

L.A. Cahn, *MEDEMBLIK een episode in de Nederlandse psychiatrie 1884-1967*, Wormerveer, 1970.

H. Danner, 'Een provinciale zorg (1884-1940)', *Gesticht in de duinen*, Hilversum, 1997, 74-90.

H. Havard, *Verleden en heden: een togt langs de kusten van de Zuiderzee*, Haarlem, 1875.

J. Kat, 'De verpleging van gevaarlijke krankzinnigen', *Tijdschrift voor Strafrecht*, 1907, 215-263.

F. Koenraad en A. Pouw, 'Verborgen in Medemblik: Gerechtelijke-geneeskundige rapportages over krankzinnige en misdadige vrouwen rond de eeuwwisseling', *Vrouw en criminaliteit*, Meppel, 1987, 53-72.

P.S. Teeling en H. Langereis, *MEDEMBLIK, Grepen uit de roemrijke geschiedenis van de oude Radboudstad*, Medemblik, 1988, 93-95.

J. Vijselaar (red.), *Gesticht in de duinen*, Hilversum, 1997.

J. Zwaan, 'Medemblik en de Tweede Wereldoorlog', *Een nieuw Medemblikker Scharre-zootje*, Schoorl, 1989, 155-178.

Herkomst afbeeldingen:

Uit L.H. Cahn, *MEDEMBLIK een episode in de Nederlandse psychiatrie 1884-1967*: 5.

Ad Dudink, Medemblik: 2.

Uit *Het Leven Geïllustreerd*, 11 september 1908: 6.

Oudheidkundige Vereniging "Medenblik": 7.

Peter Swart, Hoorn: 1, 3-4, 8-9.